

RAPPORT JURIDISCHE EXPERTGROEP UNL/UKB

OKTOBER 2022

Erna Sattler
Judith Hanekuijk
Leon de Blois

Universiteit Leiden
Universiteit Utrecht
Vrije Universiteit Amsterdam

INHOUD

Inleiding	3
Samenstelling Juridische Expertgroep	3
Lijst met afkortingen	3
1. Juridisch kader van de Easy Access Regeling	3
2. Essentie van de Easy Access Regeling	5
3. Ten behoeve van het oplossen van welk probleem wordt de Easy Access Regeling ingezet?	5
4. Wat is de rol van stichting UvO en wie vertegenwoordigt zij?	6
5. Wat is een korte overname, waarom deze normering, wie heeft dit vastgesteld?	6
6. Het wettelijk citaatrecht in de praktijk	8
7. Wat zijn de voorwaarden van de onderwijsexceptie en hoe werkt de onderwijsexceptie in de digitale omgeving?	10
8. Welke voorwaarden gelden voor het gebruik van afbeeldingen en met wie moet worden afgerekend? Stichting UvO of Pictoright?	12
9. Welke risico's (schade) voorzien uitgevers en welke rationale zit er voor hen achter de afkoopregeling?	12
10. Is er verschil in regelgeving tussen uitgeverscontent en overige content (zoals de handleiding van software, blog van advocaten)? Idem voor beeldgebruik?	13
Conclusie	14
Bijlage 1: Uitspraak Rechtbank Rotterdam inzake Readers gepubliceerd in AMI	15
Bijlage 2: Notitie prof. Spoor inzake het gebruik van afbeeldingen in collegemateriaal	18
Bijlage 3: Mening UvO over het citaatrecht van afbeeldingen	23
Bijlage 4: Artikel 16 Auteurswet	24

RAPPORT JURIDISCHE EXPERTGROEP UNL/UKB

Inleiding

UNL/UKB hebben in juni 2022 de aanzet gegeven tot een onderzoek en inventarisatie van de Easy Access Regeling¹ die de gezamenlijke universiteiten hebben gesloten met stichting UvO, de collectieve beheersorganisatie van uitgevers. De resultaten van het onderzoek kunnen gebruikt worden om te komen tot een nieuwe regeling waarbij o.a. een vermindering van de administratieve lasten partijen voor ogen staat.

De Juridische Expertgroep neemt deel aan dit onderzoek en gaat, vanuit juridisch perspectief, in op een aantal issues die spelen en gespeeld hebben gedurende de periode dat de EAR van kracht is (geweest).

Samenstelling Juridische Expertgroep

Erna Sattler (voorzitter)	Universiteit Leiden
Leon de Blois	Vrije Universiteit Amsterdam
Judith Hanekuijk	Universiteit Utrecht
Peter Ras	Universiteit Wageningen
Henk Sportel	Vrije Universiteit Amsterdam

Lijst met afkortingen

Aw	Auteurswet
CBO	Collectieve Beheersorganisatie
CRT	CopyRIGHT-tool
EAR	Easy Access Regeling
ELO	Elektronische Leeromgeving

1. Juridisch kader van de Easy Access Regeling

De EAR is ingebed in Nederlandse en Europese (EU) regelgeving. Van belang is ook jurisprudentie (rechterlijke uitspraken) die volgt uit deze regelgeving. Via deze jurisprudentie kunnen algemene wettelijke normen nader worden ingevuld. Via internationale verdragen worden de auteursrechten van makers wereldwijd beschermd.²

Van belang is het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie,³ zeg maar de Grondwet van de EU. In artikel 17 lid 2 van het Handvest worden intellectuele eigendomsrechten (waaronder auteursrecht) genoemd als grondrecht, maar daar staat tegenover dat ook de vrijheid van en recht op informatie (artikel 11), de vrijheid van wetenschap (artikel 13) en het recht op onderwijs (artikel 14) als grondrechten worden genoemd. Maar al te vaak wordt auteursrecht als 'recht' genoemd, terwijl de andere voornoemde grondrechten daarop als slechts 'uitzonderingen' worden bestempeld, een onevenwichtige verdeling.

¹ Zie hier voor de integrale tekst van de overeenkomst:

https://www.cedar.nl/uploads/18/WO_EasyAccessRegeling/Contract_Easy_Access-regeling_WO_2017-2020.pdf

² Het betreft verdragen zoals de [Berner Conventie](#), de [Universele Auteursrecht Conventie](#), de [TRIPS Agreement](#) en de [WIPO Copyright Treaty](#)

³ Zie hier: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=NL>

Verder zijn op Europees niveau in verband met auteursrecht met name twee EU-richtlijnen van belang, te weten de Richtlijn 2001/29/EG betreffende de harmonisatie van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij⁴ en de Richtlijn (EU) 2019/790 inzake auteursrechten en naburige rechten in de digitale eengemaakte markt⁵. Beide richtlijnen zijn inmiddels geïmplementeerd in nationale wetgeving, te weten in de Auteurswet en de Wet op de naburige rechten.

Nederlandse wetgeving betreft de Auteurswet⁶, de Grondwet⁷ (denk aan art. 23 vrijheid van en recht op onderwijs) en de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek⁸ (denk aan kwaliteit van het onderwijs).

In de Auteurswet wordt onder andere aangegeven:

- wat auteursrecht is (artikel 1),
 - welke werken auteursrechtelijk beschermd zijn (artikel 10),
- en welke beperkingen er zijn op iemands auteursrecht, namelijk:
- een werk mag, onder voorwaarden, geciteerd worden (artikel 15a) en
 - gedeelten van een werk mogen, onder voorwaarden, verveelvoudigd en openbaar gemaakt worden ter toelichting bij niet-commercieel onderwijs (artikel 16).

Dit laatste (artikel 16 Aw) is de wettelijke basis van de Easy Access Regeling. Voor de “gedeelten van een werk ter toelichting bij niet-commercieel onderwijs” moet o.a. “een billijke vergoeding” worden betaald. De omvang van de “gedeelten van een werk” en de “billijke vergoeding” zijn niet wettelijk vastgelegd.

Citeren (artikel 15a Aw) is kosteloos. Er zijn wel voorwaarden verbonden aan citeren, onder andere dat de omvang van een citaat beperkt moet zijn (is uitgewerkt in jurisprudentie) en dat de bron vermeld moet worden. Bronvermelding is dus auteursrechtelijk verplicht (en ook wetenschappelijke integriteit vereist bronvermelding).

Wettelijke bepalingen kunnen worden uitgelegd en ingevuld door rechters in hun uitspraken. In de voorwaarden om te mogen citeren (artikel 15a Aw) en om te mogen overnemen in niet-commercieel onderwijs (artikel 16 Aw) staat ook een zgn. open norm: “... hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is”. De concrete invulling van die norm vindt plaats via rechterlijke uitspraken. De invulling van die norm kan dus ook in de loop der tijd veranderen. We hebben niet alleen te maken met uitspraken van de Nederlandse rechter. Omdat in de Nederlandse Auteurswet veel EU-wetgeving is verwerkt zijn ook de uitspraken van het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU) van belang.

Aan wie zijn de universiteiten nu verantwoording schuldig? Aan de auteursrechthebbenden zeker, maar ook aan onze studenten en de maatschappij: universiteiten vervullen een publieke taak en geven handen en voeten aan grondrechten zoals vrijheid van en recht op informatie, vrijheid van wetenschap en het recht op onderwijs.

⁴ Zie hier: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029&from=EN>

⁵ Zie hier: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=NL>

⁶ Zie hier: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001886/2022-06-07>

⁷ Zie hier: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2018-12-21>

⁸ Zie hier: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/2022-07-02>

2. Essentie van de Easy Access Regeling

Docenten van universiteiten stellen aan hun studenten documenten beschikbaar op de elektronische leeromgeving, afgekort de ELO (zoals Brightspace, Blackboard, etc.). Hiertoe wordt dit materiaal gekopieerd en openbaar gemaakt/beschikbaar gesteld aan een groep, de studenten (hierna ook genoemd 'overname'). Dit is een inbreuk op het auteursrecht van rechthebbenden. Want kopiëren en openbaar maken van materiaal is het exclusieve recht van de auteur(s)rechthebbende). Als A. daarom materiaal gemaakt door B. wil kopiëren en/of openbaar maken, dan moet A. daartoe toestemming vragen aan B. In de praktijk is de rechthebbende niet de auteur, de maker van het geschrift, maar de uitgever. Want voordat een artikel of een boek gepubliceerd wordt heeft de auteur zijn/haar auteursrecht middels een contract overgedragen aan de uitgever. Ingevolge artikel 16 van de Auteurswet mag een onderwijsinstelling toch zonder toestemming van de uitgever (de auteursrechthebbende) diens materiaal aan de studenten ter beschikking stellen, maar alleen indien voor dit gebruik betaald wordt.

Dit gebruik zonder toestemming is ingevolge art. 16 lid 1 sub 2 Aw wel beperkt tot "overnames die in overeenstemming zijn met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is" (dit zijn de zgn. 'korte overnames'). De wet stelt hier een open norm die door onszelf (onderwijsinstellingen met uitgevers) of door rechters ingevuld dient te worden. Om het nog even te benadrukken: art. 16 Aw is alleen van toepassing op korte overnames, niet op middellange en lange overnames. Art. 16 lid 1 sub 5 Aw bepaalt dan nog dat voor deze korte overnames een 'billijke vergoeding' betaald moet worden. De 'billijke vergoeding' verplichting geldt niet voor middellange/lange overnames, daar is de beperking van 'billijk' niet op van toepassing, maar mag de auteursrechthebbende, de uitgever zelf de prijs bepalen. Vandaar dat er ook een groot verschil zit in de paginaprijs voor een korte overname en de paginaprijs voor een middellange/lange overname.

3. Ten behoeve van het oplossen van welk probleem wordt de Easy Access Regeling ingezet?

Voor zowel de korte overnames als voor de middellange en lange overnames moet betaald worden. Maar aan wie moet een universiteit dan betalen? En welk bedrag moet dan betaald worden? Moet (iemand bij) een onderwijsinstelling dan alle documenten die op de ELO staan gaan bekijken om vast te stellen wie de uitgever is, het aantal pagina's tellen en dit vermenigvuldigen met het aantal studenten dat voor de cursus/het vak ingeschreven staat? Vervolgens alle pagina's per uitgever optellen en per uitgever een betaling doen? Dit is natuurlijk ondoenlijk, zowel voor de uitgevers als voor de onderwijsinstellingen. De uitgevers gezamenlijk hebben een Collectieve Beheersorganisatie (CBO) opgericht om hun belangen te vertegenwoordigen en de vereiste gelden te innen. Dit was eerst Stichting PRO, en dat is nu Stichting UvO.

Omdat docenten van de universiteiten meer dan slechts korte overnames plaatsen op de ELO, is de Easy Access Regeling afgesloten tussen de voorgangers van UvO en UNL. De EAR werd in 2017 afgesloten tussen aan de ene kant de VSNU (Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten) en aan de andere kant de uitgevers, bestaande uit (1) Stichting PRO (Publicatie- en Reproductierechten Organisatie), (2) NUV (Nederlandse Uitgevers Bond) en (3) IPRO (International Publishers Rights Organisation). De EAR werd afgesloten voor een periode van vier jaar. Vanaf 2020 tot nu toe is de EAR telkens met een jaar verlengd. Deze regeling had tot doel de volgende problemen op te lossen:

- Universiteiten betalen aan slechts een loket: stichting UvO;

- Universiteiten betalen in een keer voor zowel de korte overnames als de middellange overnames;
- Inbreuken worden voorkomen: zonder toestemming (zoals via de EAR) levert een middellange overname namelijk per definitie een inbreuk op, omdat de uitzondering van art. 16 Aw alleen van toepassing is op korte overnames.

4. Wat is de rol van Stichting UvO en wie vertegenwoordigt zij?

Stichting UvO is een Collectieve Beheersorganisatie. Zij is ingericht om gelden te innen die onderwijsinstellingen moeten betalen als 'billijke vergoeding' voor korte overnames van auteursrechtelijk beschermd materiaal ingevolge art. 16 Aw en voor middellange/ lange overnames. Zij vertegenwoordigt auteursrechthebbenden, de uitgevers.

Wat is dan een uitgever die door UvO vertegenwoordigd wordt? Dit kunnen reguliere uitgevers zijn die wetenschappelijke publicaties en vakpublicaties uitgeven (tijdschriften en boeken), maar ook andere organisaties. Een uitgever is namelijk een (rechts)persoon die iets publiceert, openbaar maakt en verspreidt. Op het moment dat een politieke partij gedrukte folders gaat uitdelen waarin het partijprogramma is opgenomen, wordt deze een uitgever. UvO heeft in haar statuten staan dat zij moet uitbetalen aan auteursrechthebbenden: in de eerste plaats aan rechthebbenden die bij haar zijn aangesloten, maar zij betaalt ook uit aan rechthebbenden die niet zijn aangesloten. UvO betaalt uit aan meer dan 10.000 uitgevers, ook uitgevende entiteiten zoals bijvoorbeeld ANWB en Schoevers.

Dit heeft te maken met art. 7 van de Grondwet: vrijheid van meningsuiting en drukpers. Iedereen mag publiceren en uitgeven, er worden geen belemmeringen opgeworpen: je hoeft niet lid te zijn van een uitgeversgilde om te mogen uitgeven, je hoeft je ook niet te laten registreren bij bijvoorbeeld de Kamer van Koophandel om te kunnen uitgeven. Kortom, UvO vertegenwoordigt iedereen die een folder of een handleiding heeft uitgegeven of op internet heeft gezet, want iedereen die publiceert is uitgever.

Het is maar de vraag of elke auteursrechthebbende bij UvO aan bod komt om een uitbetaling te ontvangen. Tot nu toe heeft UvO elk jaar onderzoek gedaan bij 2 of 3 universiteiten. Zij controleert bij elke universiteit slechts een fractie van de geüploadede documenten.

5. Wat is een korte overname, waarom deze normering, wie heeft dit vastgesteld?

Het begrip 'korte overname' heeft zijn oorsprong in art. 16 van de Auteurswet, en wordt daar gedefinieerd als 'een gedeelte van een werk'. Het is dus een open norm en kan door belanghebbenden (uitgevers en onderwijsinstellingen) of door rechters nader worden ingevuld. Er wordt al heel lang vanuit gegaan dat een korte overname 8.000 woorden is voor een artikel en 10.000 woorden voor een boekgedeelte. Waar komt dat vandaan? Volgens stichting UvO is dat door de rechter zo bepaald. Zij wijzen op de uitspraak van de Rechtbank Rotterdam van 15 augustus 1986. Bij lezing van deze uitspraak gepubliceerd in IER (een juridisch vaktijdschrift) valt op dat er op pag. 2 (online versie) onder a. weliswaar gesproken wordt over de grens van 10.000 woorden, maar dat de rechtbank nergens motiveert hoe zij deze grens heeft vastgesteld.⁹ Bij nader onderzoek werd de uitspraak ook gevonden in AMI (een ander juridisch vaktijdschrift) van oktober 1986 (bijlage 1). Daar wordt de motivatie van deze grens van 10.000

⁹ IER (Intellectuele Eigendom en Reclamerecht) 1986, 3.

woorden wel genoemd. Hoe is de rechter nu tot deze grens gekomen? Op pag. 120 AMI, linker kolom onder punt 5 staat het volgende:

“Dit laatste is onder meer een gevolg van het feit dat door de desbetreffende belangenorganisaties als norm voor het begrip ‘enkele korte werken of korte gedeelten’ sedert enige tijd voor in boekvorm uitgegeven niet-literaire geschriften, als het in alinea 1 bedoelde werk, wordt aanvaard een tekst ter grootte van maximaal 10.000 woorden, mits dit gedeelte niet meer omvat dan 25% van het gehele oorspronkelijke werk.”

In de noot van Herman Cohen Jehoram op pag. 121 wordt uitgelegd wie de desbetreffende belangenorganisaties zijn: de KNUB (Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond) en de gezamenlijke universiteiten.

Het is dus niet zo dat UvO en UNL de grens van 10.000 woorden gebruiken omdat de rechter dat destijds zo heeft bepaald, maar de rechter heeft deze grens aangehouden omdat de voorgangers van UvO en UNL deze grens zo hebben afgesproken. Als er dus destijds een andere grens tussen partijen was afgesproken, dan had de rechter die grens gevolgd. Deze grens is dus niet in steen gebeiteld of wettelijk verplicht, partijen kunnen deze grens herdefiniëren.

Overigens is het wel zo dat de rechter van mening was dat overnames van 48 (17.000 woorden), 59 (21.000 woorden), 66 (24.000 woorden) en 76 (27.000 woorden) pagina's niet vielen onder een 'korte overname'.

Een berekening volgend uit de overnames genoemd in deze uitspraak levert een gemiddelde op van 357 woorden per pagina. Dan zijn 10.000 woorden 28 pagina's.

Kortom: de normering komt uit 1986 (!), is vastgesteld door (de voorgangers van) UvO en UNL zelf en is sindsdien nooit veranderd.

Zoals al aangegeven is het tijd om de EAR regeling te herzien. Belangrijk doel daarbij is om een nieuwe regeling zo eenvoudig mogelijk te maken en de administratieve lasten tot een minimum te beperken. Een verschil in aantal woorden bij boek (10.000) of artikel (8.000) past daar niet bij. Beter zou zijn om over te gaan naar een aantal pagina's voor een korte overname, net zoals bij een (middel)lange overname. Dat lost ook het probleem op om afbeeldingen te 'vertalen' naar een aantal woorden om zo tot vaststelling te komen of een overname 'kort' of 'middellang' is.

Stichting UvO heeft er zelf ook moeite mee om vast te stellen of een overname kort is of niet op basis van het tellen van woorden. UvO laat de controles bij universiteiten uitvoeren door een extern bedrijf. Bij deze controles is de grens voor een korte overname gesteld op 15 pagina's. Een middellange overname wordt dan de overnames die 16 t/m 50 pagina's tellen. UvO laat niet de woorden tellen, bijvoorbeeld door haar eigen woordenteller.¹⁰ Dit blijkt uit interne documenten die stichting UvO aan elke universiteit stuurt voorafgaand aan de controle bij de betreffende universiteit. Dit blijkt ook uit het overzicht/resultaat dat UvO stuurt aan de universiteit nadat de controle steekproefsgewijs heeft plaatsgevonden. Dit overzicht is een Excel document met alle informatie over de uitgevoerde controle. Een kolom geeft aan het aantal pagina's van de gecontroleerde documenten, een andere kolom bevat de melding kort/middellang/niet-kort. De melding 'kort' wordt alleen gegeven aan documenten van 15 pagina's of minder.

Is deze grens van 15 pagina's nu terecht? Bij de overnames genoemd in de uitspraak van de Rechtbank Rotterdam leverde de berekening 28 pagina's op voor 10.000 woorden (zie hierboven). Het HBO heeft hier eens onderzoek naar gedaan en kwam op een gemiddelde van

¹⁰ Zie hier op de website van stichting UvO: <https://www.stichting-uvo.nl/nl/Woordenteller> 2

400 woorden per pagina¹¹. Dan is 10.000 woorden 25 pagina's. Dat betekent dat jarenlang alle overnames van 16 t/m 25 pagina's zijn gekwalificeerd als middellange overname en niet als korte overname. Het verschil in paginaprijs tussen een korte overname en (middel)lange overname is aanzienlijk. Dit levert een significant prijsverschil op voor de berekening van het totaalbedrag dat een universiteit verschuldigd is.

Ook is het zo dat UvO de afbeeldingen telt in overnames. UvO zegt dit te doen om vast te stellen of een overname kort of middellang is. Een afbeelding telt dan mee voor 200 woorden¹² en wordt opgeteld bij het totaal aantal woorden van de overname. Echter, UvO gebruikt deze getelde afbeeldingen ook om extra af te rekenen, deze worden dan opgeteld bij de afbeeldingen die gevonden worden in de PP presentaties van docenten. Dit is een onjuiste werkwijze: een afbeelding in een artikel of boekhoofdstuk is onderdeel van de pagina in de overname en hoort niet separaat geteld + (dus dubbel) afgerekend te worden.

6. Het wettelijk citaatrecht in de praktijk

Het citaatrecht is te vinden in art. 15a Auteurswet. Dit citaatrecht geldt voor zowel tekst als beeld. Het citaatrecht geldt voor een 'aankondiging, beoordeling, polemieek of wetenschappelijke verhandeling of voor een uiting met een vergelijkbaar doel' (art. 15a lid 1). Prof. Spoor heeft in zijn notitie (bijlage 2) duidelijk uitgelegd dat het begrip beeldcitaat ook van toepassing is op afbeeldingen in PP presentaties van docenten. Wat is in de praktijk nu van belang, waaraan moet minimaal voldaan worden?

Ten eerste moet voldaan worden aan het vereiste van art. 15a lid 1 sub 4 Aw: bronvermelding en naamsvermelding. Bronvermelding is daarbij verplicht, naamsvermelding is alleen verplicht als het mogelijk is. Voorbeeld: van een afbeelding genomen van de website van de ANWB kan wel de bron vermeld worden, maar de naam van de maker van de afbeelding zal daar hoogstwaarschijnlijk niet bij staan.

We benadrukken dat bronvermelding (en zo mogelijk naamsvermelding) een verplichting is volgens de wet. Het is dus niet een open norm die ingevuld kan worden (door bijvoorbeeld rechters), maar een wettelijke verplichting, een gesloten norm. Daaruit volgt: geen bronvermelding (evt. aangevuld met naamsvermelding), dan geen citaatrecht. Geen citaatrecht, dan moet een vergoeding betaald worden voor het gebruik van de afbeelding.

Dit is wel een probleem van de universiteiten. Bekend is dat docenten maar heel weinig aan bronvermelding doen. Is dit nu anders wanneer een afbeelding in open access beschikbaar wordt gesteld? Hoeft er dan niet aan bronvermelding gedaan te worden? Nee, dan geldt hetzelfde. Open Access afbeeldingen worden beschikbaar gesteld door middel van een Creative Commons of andere gelijkwaardige licentie. De meest 'open' licentie is CC BY. Dit houdt in dat altijd de naam en/of bron van de maker vermeld moet worden, net zoals bij de andere CC licenties. Een uitzondering daarop is een CC0 licentie. Dan hoef je niet aan bronvermelding te doen. Maar het is verstandig dat toch wel te doen, anders rekent UvO de afbeelding wel als vergoedingsplichtig. Het is onredelijk om van de medewerkers van UvO te verwachten dat zij bij elke afbeelding gaan uitzoeken of de afbeelding toevallig een CC0 licentie heeft.

Conclusie: om afbeeldingen in een PP presentatie onder het citaatrecht te laten vallen, moet voldaan worden aan het vereiste van bronvermelding. Zo niet: dan zijn de afbeeldingen vergoedingsplichtig.

¹¹ Zie hier: <https://rsnijders.info/vakblog/2015/09/16/woorden-tellen-pdf/>

¹² Zie pag. 8 Easy Access Regeling.

Ten tweede moet voldaan worden aan het vereiste van art. 15a lid 1 sub 2 Aw: het citeren moet in overeenstemming zijn “met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is en aantal en omvang der geciteerde gedeelten door het te bereiken doel zijn gerechtvaardigd”.

Dit is weer zo'n open norm. Hoe kan een docent daar in de praktijk invulling aan geven bij afbeeldingen die hij/zij gebruikt in zijn PP presentatie? Er moet verband bestaan tussen de inhoud en het citaat (zie ook de notitie van prof. Spoor, bijlage 2). Bestaande jurisprudentie heeft deze norm ingevuld als: het citaat moet functioneel zijn voor het betoog en ondergeschikt zijn aan het betoog. Wat dan 'functioneel' is voor een betoog kan per betoog, of per college, verschillen. Bij een college over moderne kunst zal een aantal van 2 of 3 afbeeldingen van kunstwerken van Picasso functioneel zijn en ondergeschikt aan het betoog, maar een college over Picasso als leider van de avant-garde van destijds zal een groter aantal afbeeldingen van zijn kunstwerken gedogen als functioneel en ondergeschikt aan het betoog. Wat dan wel en niet onder citaatrecht kan vallen is dan, zoals ook in veel rechterlijke uitspraken, afhankelijk van 'de omstandigheden van het geval'.

In zijn algemeenheid kan gezegd worden: niet te veel en niet te groot.

In een notitie die UvO zond aan UNL (bijlage 3) en die is opgesteld door Wefers Bettink wordt vermeld dat een afbeelding die een hele slide vult, niet onder het citaatrecht kan vallen. Dat is geen juiste conclusie. Een afbeelding kan dan wel een hele slide vullen, maar maakt ook deel uit van de presentatie, dat zijn alle slides bij elkaar, de slide/afbeelding maakt dan deel uit van het geheel.

Deze zienswijze wordt ondersteund door art. 16 lid 2 Aw, waar staat dat, indien het een 'kort werk' betreft of indien het een werk betreft genoemd onder art. 10 lid 1 sub 6 Aw (teken-, schilder-, bouw- en beeldhouwwerken, etc.), sub 9 (foto's) en sub 11 (toegepaste kunst, modellen, industriële vormgeving), het gehele werk overgenomen mag worden. Dit zal bij een afbeelding altijd het geval zijn: het heeft geen zin om slechts een halve afbeelding te laten zien. Dat daar dan de hele ruimte van de slide voor gebruikt wordt, doet daar niet aan af.

De afbeeldingen moeten het doel rechtvaardigen. Het argument van UvO/Wefers Bettink is als volgt (zie bijlage 3):

- *“als de afbeelding is overgenomen zonder dat (veel) tekst in dezelfde of een daarop volgende slide is er geen betoog of beschouwing”;*
- *“het feit dat een docent bij de slides een mondelinge toelichting of bespreking geeft is niet relevant, nu deze niet is opgenomen in of bij de presentatie”.*

Deze redenatie doet geen recht aan het wettelijk vastgestelde citaatrecht:

Art. 15a lid 1 Aw spreekt over een 'uiting met een vergelijkbaar doel'. Onderwijs geven is zo'n uiting. Onderwijs wordt sinds millennia en ook nu nog steeds mondeling gegeven. Een PP presentatie, en de afbeeldingen die daarin worden gebruikt, dient ter ondersteuning van dit (mondeling gegeven) onderwijs. De afbeeldingen dienen om het mondelinge onderwijs kracht bij te zetten, gebruik te maken van meer dan een zintuig (het horen), namelijk het zintuig zien om de les beter bij de studenten binnen te laten komen. Het betoog door de docent wordt mondeling gegeven, de ondersteuning bij dat betoog is schriftelijk via tekst en afbeelding in de PP. Als we de lijn van UvO zouden volgen, dan moeten alle colleges opgenomen worden en aangeleverd worden aan UvO met alle PP presentaties zodat ze kunnen controleren of de afbeeldingen wel ter ondersteuning zijn van het betoog.

Verder in bijlage 3 wordt het volgende gezegd:

De afbeelding moet het betoog van de docent ondersteunen (mee eens). Dan volgt een kromme

redenering:

“De vervolgvraag is dan of de afbeelding voor dat doel noodzakelijk is. Dat zal in veel gevallen niet het geval zijn – een afbeelding kan ook door een tekst slide worden vervangen, die het punt van het betoog samenvat, of door een afbeelding die de presentator zelf heeft gemaakt of laten maken.”

Hiermee wordt ervan uitgegaan dat, wanneer een afbeelding niet noodzakelijk is, deze weggelaten moet worden, of maar vervangen moet worden door een eigen maaksel. Of het moet dan maar door tekst worden vervangen. Stel, we passen dit toe op een wetenschappelijk artikel. Dan mag de onderzoeker die het wetenschappelijke artikel schrijft, zijn mede-onderzoekers die andere artikelen hebben geschreven, niet meer citeren. Hij/zij moet het dan maar vervangen door tekst die hij/zij zelf geschreven heeft.

Dit zou feitelijk a) een verbod kunnen inhouden op elk gebruik van afbeeldingen, en b) de wettelijke exceptie van citaatrecht van art. 15a Aw tot een dode letter reduceren.

Onze op de wet en jurisprudentie gebaseerde conclusie is: universitair onderwijs is de hoogste vorm van onderwijs die jonge mensen kunnen genieten. Docenten geven onderwijs en optimaliseren dit onderwijs door gebruik te maken van hun stem (studenten horen het) en gebruik te maken van afbeeldingen en tekst in hun PP presentatie (studenten zien het). Na het genoten onderwijs ontvangen de studenten de PP presentatie: de daarin opgenomen tekst en afbeeldingen helpen bij het leerproces door het onderwijs weer in hun geheugen terug te brengen. We gaan ervan uit dat docenten alleen afbeeldingen gebruiken die relevant zijn voor hun betoog, en dat ze geen afbeeldingen gebruiken die geen relatie hebben tot hun betoog. Het is per slot van rekening een universiteit waar onderwijs op het hoogste niveau gegeven wordt: kunnen we het universitaire onderwijs dit vertrouwen toerekenen? We verwachten van UvO niet een inhoudelijk oordeel of een afbeelding wel of niet functioneel is voor het betoog en ondergeschikt is aan het betoog, daar gaan we ipso facto vanuit: universitaire docenten weten wat ze doen in hun onderwijs en gebruiken passende afbeeldingen ter ondersteuning van dit onderwijs.

Conclusie:

- er moet aan het vereiste van bron- en zo mogelijk naamsvermelding worden gedaan, anders geldt het citaatrecht niet en zijn de afbeeldingen vergoedingsplichtig;
- aantal afbeeldingen niet te veel uit een en dezelfde bron: afhankelijk van het geval;
- afmeting afbeeldingen: een afbeelding die de hele slide vult is toegestaan;
- onderwijs is mondeling, de afbeeldingen zijn schriftelijk en vormen onderdeel van het betoog;
- we vertrouwen erop dat docenten relevante afbeeldingen gebruiken en geen onzin plaatjes.

7. Wat zijn de voorwaarden van de onderwijsexceptie en hoe werkt de onderwijsexceptie in de digitale omgeving?

De onderwijsexceptie is te vinden in art. 16 Auteurswet, zie bijlage 4 voor de hele tekst van dit wetsartikel.

Kort samengevat zijn dit de voorwaarden waaronder materiaal mag worden overgenomen:

- moet dienen ter toelichting bij het onderwijs;
- het onderwijs moet niet-commercieel zijn (universiteiten voldoen aan deze voorwaarde);
- het werk moet rechtmatig gepubliceerd zijn (boek, tijdschrift of internet);
- overname geschiedt in overeenstemming met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is (open norm);

- de in art. 25 Aw genoemde persoonlijkheidsrechten¹³ moeten in acht worden genomen;
- er moet bij de overname aan bron- en zo mogelijk naamsvermelding worden gedaan;
- aan de maker of rechtverkrijgende moet een billijke vergoeding worden betaald;
- als het een kort werk betreft mag het gehele werk worden overgenomen;
- bij compilatiewerken mag het alleen enkele werken betreffen (geen discussiepunt: UvO rekent elk werk in de compilatie of Reader als een werk op zich);
- de regels van dit artikel gelden voor (zelfgemaakte) vertalingen;
- dit artikel geldt ook voor digitale overnames.

Het is al bij punt 2 aan de orde gekomen: art. 16 Aw is van toepassing op de zgn. 'korte overnames', de Easy Access Regeling betreft deze korte overnames (billijke vergoeding, lage paginaprijzen) en betreft de middellange overnames (vergoeding met hogere paginaprijzen).

Hoe werkt dit nu in de digitale omgeving?

Een docent plaatst een pdf van een tekst (boekhoofdstuk of tijdschriftartikel of tekst van internet) op de ELO. Hiervoor dient per pagina betaald te worden aan stichting UvO. Berekening van de prijs van de overname gaat als volgt: aantal pagina's X paginaprijs X aantal studenten ingeschreven voor het vak/de cursus. Maximaal aantal pagina's voor een en dezelfde publicatie: 50. Tot nu toe doet UvO een jaarlijkse controle bij 2 of 3 universiteiten.

NB: er hoeft niet betaald te worden wanneer een docent linkt naar een artikel of boek(hoofdstuk) dat vrij en legaal voor de student toegankelijk is. Er kan gelinkt worden naar legaal gepubliceerde openbare bronnen op internet en er kan gelinkt worden naar materiaal dat digitaal beschikbaar is via de Catalogus van de UB van de betreffende universiteit.

We ontkomen niet aan het feit dat voor gebruik betaald moet worden: dat is een wettelijke verplichting. We kunnen hieraan alleen ontkomen wanneer deze betalingsverplichting uit de wet verwijderd wordt. Is dit toegestaan ingevolge Europese wetgeving? Ja. De Richtlijn 2001/29/EG¹⁴ (de zgn. InfoSoc richtlijn) bepaalt in art. 5 lid 3 sub a dat een lidstaat zelf mag bepalen of ze in nationaal recht een wettelijke bepaling in het leven roept die een uitzondering op het auteursrecht verstrekt ten behoeve van onderwijs. De lidstaat mag ook zelf bepalen of het onderwijs dan een vergoeding moet betalen aan de auteursrechthebbenden, of niet. In Nederland bestaat deze wettelijke onderwijsexceptie dus, maar deze is wel vergoedingsplichtig.

Op dit moment plaatsen docenten nog behoorlijk veel materiaal als pdf op de ELO. Bij een aantal universiteiten wordt al 'actie' gevoerd om docenten zoveel mogelijk naar materiaal te laten linken. Immers, linken is niet vergoedingsplichtig. Dit is een manier om kosten te besparen.

Een andere positieve ontwikkeling is de toekomstige inzet van de zgn. CopyRIGHT-tool (CRT). Deze wordt op dit moment ontwikkeld door SURF en bevindt zich in de pilot fase. De CRT werkt op de achtergrond van de ELO. De CRT houdt bij hoeveel en welke documenten op de ELO worden geplaatst en kan vaststellen wanneer een document meer dan het maximum aantal toegestane pagina's bevat. Ook wordt het waarschijnlijk mogelijk dat de CRT herkent dat de titel van het document beschikbaar is via een link naar de Catalogus. Dan kan de medewerker het document van de ELO halen en vervangen door een link, of de docent verzoeken dit te doen.

¹³ Persoonlijkheidsrechten zijn dan: de auteur kan zich verzetten tegen publicatie zonder zijn naamsvermelding, kan zich verzetten tegen publicatie onder een andere naam dan de zijne, het recht zich te verzetten tegen een wijziging in zijn werk, het recht zich te verzetten tegen een verminking van zijn werk.

¹⁴ Hier te vinden: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029&from=EN>

8. Welke voorwaarden gelden voor het gebruik van afbeeldingen en met wie moet worden afgerekend? Pictoright of Stichting UvO?

We spreken dan van het gebruik van afbeeldingen in PP presentaties gemaakt door docenten, gebruikt tijdens hun colleges en vervolgens geplaatst op de ELO t.b.v. de studenten. De afbeeldingen die voorkomen in artikelen en boekhoofdstukken tellen daarbij niet mee, dat hoort bij de overnames waar per pagina voor betaald wordt. De afbeelding neemt immers plaats in op de pagina waar anders tekst zou staan.

Voor afbeeldingen moet ingevolge art. 16 Aw betaald worden, tenzij het citaatrecht van art. 15a Aw van toepassing is. Wanneer wel en wanneer niet het citaatrecht van toepassing is op een afbeelding, is in dit rapport uitgebreid besproken onder punt 6. Er hoeft dus alleen betaald te worden voor afbeeldingen waar het citaatrecht niet voor geldt. Belangrijkste voorwaarde om aan het citaatrecht te voldoen (en dus geen vergoeding te hoeven betalen), is dat er aan bronvermelding gedaan wordt. Aan dit vereiste wordt door de docenten van de universiteiten vaak niet voldaan. Geen bronvermelding? Dan geen citaatrecht en ontstaat de wettelijke verplichting tot betaling.

Indien de verplichting tot betaling ontstaat, met wie moet dan worden afgerekend? Met de auteursrechthebbende. Omdat het in de praktijk onmogelijk is om voor elke afbeelding de auteursrechthebbende te vinden en afspraken te maken, zal dit via een CBO moeten. Op dit moment gaat de betaling via stichting UvO, die een gedeelte van haar ontvangen gelden uitbetaalt aan stichting Pictoright. Uit een recent bericht van Pictoright blijkt dat UvO over het jaar 2021 22% van de door haar ontvangen gelden gaat uitbetalen (of uitbetaald heeft) aan Pictoright, bijna een kwart dus.¹⁵

Een keuze zou zijn om het gebruik van afbeeldingen in PP presentaties separaat met Pictoright af te rekenen. Dit is een beleidskeuze en valt buiten de expertise van de Juridische Expertgroep.

9. Welke risico's (schade) voorzien uitgevers en welke rationale zit er voor hen achter de afkoopregeling?

Hoewel dit niet sec een juridische vraag betreft, heeft de expertgroep toch gemeend deze te (kunnen en mogen) beantwoorden.

Uitgevers hameren er altijd op dat zij schade lijden wanneer de universiteiten (te) grote delen van hun publicaties op de ELO plaatsen. Hun redenering is: staat een (deel van een) publicatie op de ELO, dan kopen studenten de publicatie niet meer, en loopt hun verkoop achteruit. Uitgevers gaan hiermee voorbij aan een aantal factoren.

Inzake tijdschriften/journals: studenten hebben geen abonnementen op tijdschriften, dat is veel te duur. Zij gaan voor tijdschriftenartikelen naar de bibliotheek, als de bieb het niet heeft, gaan ze het artikel of tijdschrift echt niet zelf kopen. Uitgevers zijn dus alleen gebaat bij de verkoop of licentie aan universiteitsbibliotheken.

Inzake boeken: het kan zijn dat, indien een docent een half boek op de ELO zet, de student het boek niet meer koopt. De volgende vraag is dan: zou de student wel het boek kopen als de docent het halve boek niet op de ELO zet? De studieboeken zijn tegenwoordig zo duur (boven de

¹⁵ Bron: tijdschrift van Pictoright van december 2021, pagina 11, zie hier: <https://pictoright.nl/app/assets/Pictoright-Magazine-26-December-2021.pdf>

100 euro is heel normaal, boven de 150 euro wordt ook steeds normaler), dat studenten die boeken toch niet kopen. Zij gaan daarvoor wederom naar de bibliotheek. Veel studieboeken zijn in tweevoud in de UB te vinden: 1 exemplaar wordt uitgeleend, 1 exemplaar blijft in de bieb, de student mag deze alleen ter plekke bestuderen. Indien de UB het boek in e-book vorm beschikbaar heeft, wordt deze digitaal door de student bestudeerd.

De afkoopregeling is daarom een welkome aanvulling op de inkomsten van de uitgevers. Ze vangen dan geld voor gedeeltes van boeken die anders toch niet (zo veel) aan studenten verkocht zouden worden. Bovendien worden de overnames die op de ELO staan berekend naar het aantal studenten dat ingeschreven staat voor een vak, niet naar het aantal studenten dat de documenten daadwerkelijk downloadt. Dit levert een oneerlijke situatie op. Ten eerste is er een aantal studenten dat zich links en rechts inschrijft voor vakken, maar dan toch het vak niet 'doet': geen colleges volgen, geen tentamen doen, en dus ook niet het materiaal downloaden en bestuderen. Ten tweede zijn er studenten die wel de colleges volgen en tentamen doen, maar die slechts een gedeelte van het materiaal downloaden en bestuderen. Mooie bijvangst voor de uitgevers dus!

Een mogelijke oplossing is om in elk geval bij Readers, dus gecombineerd materiaal, deze niet standaard op de ELO te plaatsen, maar deze te koop aan te bieden aan studenten. Want dan wordt de prijs door UvO niet berekend naar het aantal ingeschreven studenten, maar naar het aantal daadwerkelijk verkochte Readers. Dit kan een aanzienlijke besparing opleveren. Dit levert wel meer werk op voor de betreffende docenten en voor de universiteit (dus ook kosten aan fte!): het is daarom weer een beleidskeuze.

10. Is er verschil in regelgeving tussen uitgeverscontent en overige content (zoals de handleiding van software, blog van advocaten)? Idem voor beeldgebruik?

Er is geen verschil in regelgeving tussen uitgeverscontent en overige content. De regels in de Auteurswet gelden ten aanzien van alle auteurs. Of content nu in een papieren boek of digitaal tijdschrift te vinden is, of dat het een blog is dat op een website staat: alles is auteursrechtelijk beschermd. De auteur heeft de exclusieve rechten die de wet de exploitatierechten noemt: het recht om te openbaren en het recht om de verveelvoudigen (kopiëren).

Het verschil met uitgeverscontent is, dat de uitgever niet de maker is, maar wel de auteursrechthebbende. De auteurs hebben namelijk hun auteursrecht, in ruil voor publicatie (en bij boeken soms in ruil voor royalty's), overgedragen aan de uitgever. Dit betekent dat de uitgevers 'bulkauteursrechthebbende' zijn, ze zijn auteursrechthebbende van heel veel materiaal.

Content die vrij toegankelijk en legaal op internet is gepubliceerd (zoals bijvoorbeeld een blog) heeft voor de universiteiten wel een voordeel. Docenten kunnen vrijelijk naar deze content linken vanuit de ELO en vermijden daarmee kosten die anders aan UvO betaald zouden moeten worden.

Dus of materiaal nu vanuit een journal (1) of van een website (2) wordt overgenomen op de ELO: op beide overnames rust auteursrecht en zijn dus vergoedingsplichtig. Tenzij de auteursrechthebbende vooraf toestemming heeft gegeven voor een dergelijke overname: bij een journal (1) zal deze toestemming staan in de licentie die de universiteit heeft afgesloten met de uitgever; bij een website (2) zal toestemming gegeven zijn wanneer op de website zelf staat dat er toestemming is middels bijvoorbeeld een Creative Commons licentie. Met name (2) zal

uitzoekwerk opleveren voor de docent of onderwijsondersteuner, daarom is linken altijd de meest 'veilige' en kostenbesparende oplossing.

Beeldgebruik: ook beeld is auteursrechtelijk beschermd. Daarom ook voor die uitingsvorm: zoveel mogelijk linken naar los beeld en de link plaatsen op de ELO.

Conclusie

De noodzaak tot de Easy Access Regeling vindt zijn oorsprong in de wet. De stakeholders (UNL en UvO) hebben handen en voeten gegeven aan de uitvoering van de wet middels de Easy Access Regeling. Deze regeling is na een aantal jaren aan vernieuwing toe. De kosten zijn inmiddels de pan uit gerezen. Dit verhoudt zich niet met de grondrechten die hierbij betrokken zijn: aan de ene kant auteursrecht, aan de andere kant vrijheid van en recht op informatie, recht op en het verschaffen van hoge kwaliteit onderwijs en vrijheid van onderzoek. Het is nu tijd om daar een nieuwe balans in te vinden en stappen te zetten tot een nieuwe regeling die recht doet aan alle betrokken (grond)rechten. De hierboven gegeven antwoorden en overwegingen kunnen eraan bijdragen om tot een nieuwe regeling te komen.

jurisprudentie

READERS

De Erasmus Universiteit Rotterdam krijgt onder meer het rechterlijk bevel opgelegd elke inbreuk op het auteursrecht van de makers, wier werken door Samsom Uitgeverij B.V. zijn uitgegeven, door overname van een of meer gedeelten daarvan (te zamen 10 000 woorden overschrijdend) in een of meer readers te staken en gestaakt te houden.

De President: 'Wij zien eigenlijk geen enkele redelijke twijfel omtrent deze vraag: of de Auteurswet 1912 gedoogt hetgeen gedaagde deed: werkelijk grote passages uit

boeken in een reader opnemen. Dat mag echt niet.'

Ook lijdt het naar het oordeel van de President 'geen redelijke twijfel: dat wat hier in het verleden gebeurde absoluut de spuigaten uitliep.'

(Auteurswet 1912, art. 16)

Samsom Uitgeverij B.V., te Alphen aan den Rijn (mede gemachtigd voor de auteurs prof. mr J. R Emmelink, prof. mr J.M. van Bemmelen, prof. mr F. Vellinga-Schootstra en mr A.A. Minkenhof), advocaat mr E.A. Mout-Bouwman

tegen

Erasmus Universiteit Rotterdam, te Rotterdam, advocaat mr E.J. Dommering

Uit de dagvaarding:

1. Eiseres is de uitgeefster van werken, getiteld
 - a. Prof. Mr J. Remmelink, Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht,
 - b. Prof. Mr J.M. van Bemmelen, Ons strafrecht,
 - c. Mr F. Vellinga-Schootstra, Inbeslagnemingen en huiszoekingen,
 - d. Mr A.A. Minkenhof, De Nederlandse strafvordering, (hierna te noemen 'de werken'), waarvan de auteurs zijn de hiervoor vermelde personen.
2. Gedaagde heeft zonder toestemming van eiseres of van de hiervoor genoemde auteurs van de in alinea 1 genoemde werken na te melden aantal pagina's overgenomen, d.i.: verveelvoudigd of doen verveelvoudigen, en wel in een compilatiewerk ('reader') getiteld 'Strafrecht - blok I' en deze reader openbaar gemaakt of doen openbaar maken om te worden gebruikt als toelichting bij het onderwijs.
3. Ingevolge artikel 16, derde lid, van de Auteurswet 1912 is het gedaagde slechts toegestaan van dezelfde maker niet meer over te nemen dan enkele korte werken of korte gedeelten van zijn werken.
4. Ofschoon het laatste lid van artikel 16 inhoudt dat de Kroon zich voorbehoudt bij algemene maatregel van bestuur nader te bepalen wat in het derde lid is te verstaan onder 'enkele korte werken of korte gedeelten' is een dergelijke algemene maatregel van bestuur nog niet tot stand gekomen en is ook niet te verwachten dat hij eerlang zal worden afgekondigd.
5. Dit laatste is onder meer een gevolg van het feit dat door de desbetreffende belangenorganisaties als norm voor het begrip 'enkele korte werken of korte gedeelten' sedert enige tijd voor in boekvorm uitgegeven niet-literaire geschriften, als het in alinea 1 bedoelde werk, wordt aanvaard een tekst ter grootte van maximaal 10 000 woorden, mits dit gedeelte niet meer omvat dan 25% van het gehele oorspronkelijke werk.
6. De in alinea 2 omschreven overname omvat ten aanzien van de werken genoemd in alinea 1:
 - a. 48 bladzijden of circa 17 000 woorden
 - b. 76 bladzijden of circa 27 000 woorden
 - c. 59 bladzijden of circa 21 000 woorden
 - d. 66 bladzijden of circa 24 000 woorden
 zodat de in alinea 16, derde lid Aw genoemde norm is overschreden.

Vonnis van de President:

Ten aanzien van het recht:

Naar Ons voorlopig oordeel zijn de stellingen van eiseres feitelijk geheel juist. Die rechtvaardigen toewijzing van het gevorderde als na te melden. Gedaagde dingt inmiddels op een en ander af en in verband daarmee de volgende toelichting. Allereerst merkt gedaagde op, dat niet gedaagde maar een of andere Stichting de ten processe bedoelde readers uitgeeft. Genoegzaam staat echter vast, met name op grond van eerdere correspondentie tussen partijen die is overgelegd, dat gedaagde het geheel in haar macht heeft publicaties als die readers te bevorderen of te beletten, zodat, wanneer uitgave daarvan in strijd met de wet zou zijn, bij wijze van voorziening een verbod tegen gedaagde alleszins passend is. Vervolgens merkt gedaagde op, dat omtrent de feiten weinig duidelijkheid bestaat omdat aanvankelijk sprake was van een enorme lijst beweerde wetsinbreuken, van 36 gevallen, en omdat die 36 gevallen van lieverlee tot 10 zijn teruggebracht (een aantal in deze zaak en de overige in

parallel-procedures van andere uitgevers tegen gedaagde). De redenering is niet concludent. Wie van 20 moorden wordt verdacht, waarvan er 10 nader worden onderzocht en tenslotte 5 tot een dagvaarding leiden kan bezwaarlijk aanvoeren dat daaruit volgt dat er met die vijf ook wel iets mis zal zijn. Er kan wel iets mis zijn met die vijf, maar het volgt niet uit de omstandigheid dat er in een eerder stadium over 10 en 20 moorden werd gerept. Gedaagde werpt nog de vraag op dat onduidelijk is wie er nu beschikt over welke rechten, en dat dat in de bodem-procedure moet worden bezien. Er is echter geen reden dat niet reeds thans te bezien en daarover een uit de aard der zaak voorlopig oordeel uit te spreken. Gedaagde betoogt dat de vakantie-periode problemen oplevert, omdat niet te achterhalen is welke readers voor volgend seizoen op het programma staan. Niet valt in te zien waarom een verbod om de wet te overtreden niet kan worden gegeven in gevallen waarin tevoren niet met zekerheid vaststaat dat het voornemen bestaat die wet te overtreden. Genoeg is de dreiging, en die is gelet op de voorgeschiedenis levensgroot aanwezig. Gedaagde betwist het spoedeisend belang, mede op grond van belangenafweging. Die belangenafweging is echter principieel een zaak van de wetgever, die voorschrijft wat mag en wat niet mag. Bij redelijke twijfel omtrent de inhoud van een verbodsbepaling kan de kort-geding rechter natuurlijk, mede gelet op de concrete belangen van partijen een oordeel daaromtrent in het midden laten. Maar Wij zien eigenlijk geen enkele redelijke twijfel omtrent deze vraag: of de Auteurswet 1912 gedoogt hetgeen gedaagde deed: werkelijk grote passages uit boeken in een reader opnemen. Dat mag echt niet en in de correspondentie, van gedaagde zelf afkomstig, wordt het, terecht, ook niet betoogd, laat staan volgehouden. Gedaagde merkt nog op dat het een oud geschil betreft, en dat men druk aan het onderhandelen is om eruit te komen. De suggestie is: als het echt zo erg is had eiseres wel eerder ingegrepen en het gaat niet aan een lopend gesprek met een kort geding te larderen. Het wil Ons voorkomen dat wie, gelijk gedaagde, begint (natuurlijk niet in 't geniep, maar toch zonder de naar de eiseres toe vereiste openhartigheid) datgene te doen waarvan zelfs bij ruime opvatting niet anders geoordeeld kan worden dan dat het in strijd is met de door de wet gewaarborgde belangen van eiseres, niet uit het enkele feit dat eiseres niet als een bok op de haverkist zat kan afleiden dat eiseres het dus wel best vond. En het wil Ons ook voorkomen dat wie, gelijk eiseres, in beginsel de oplossing van de problemen zoekt in overleg, daardoor niet wordt weerhouden om, in afwachting van die oplossing, in elk te proberen geval komende (dreigende) wetsovertredingen te voorkomen. Een overlegsituatie wordt niet doorkruist (men kan en zal, begrijpen Wij, doorgaan met overleg) maar intussen wordt duidelijkheid gevraagd en wil men wetsovertredingen niet langer gedogen. Dat is in genen dele misplaatst (althans in beginsel, natuurlijk kan het zijn dat dat in strijd is met inmiddels in het overleg gemaakte afspraken, maar daarvan is niets gebleken, dat is ook niet gesteld); de tegengestelde opvatting zou overleg frustreren in gevallen waarin zulk een overleg op zichzelf wenselijk is, dat zijn de meeste gevallen en ook dit. De gevraagde voorzieningen kunnen, zegt gedaagde nog, aanzienlijke schade toebrengen aan het onderwijs. Het zijn echter niet de gevraagde voorzieningen, die er goeddeels toe strekken door de rechter bevestigd te zien dat niet mag wat niet mag, maar de wettelijke die de oorzaak zijn van die schade en Wij mogen de innerlijke waarde daarvan niet in Ons oordeel betrekken.

Gedaagde betwist de juistheid van hetgeen in de dagvaarding sub 5 wordt gesteld omtrent de begrippen 'enkele korte werken of korte gedeelten'.

Naar Ons voorlopig oordeel volgt echter dwingend uit de overgelegde producties, waaronder een glasheldere brief van 7 april 1986, van gedaagde afkomstig (namens ook de andere instellingen van wetenschappelijk onderwijs), dat men het daarover geheel en onvoorwaardelijk eens is geworden. Gedaagde betoogt nog dat het een accoord is tegen de achtergrond van de ontstane problematiek in z'n geheel en dat de nadere inhoud, aan die begrippen gegeven, natuurlijk slechts gold indien men ook overigens overeenstemming zou bereiken, maar die stelling vindt geen steun in de correspondentie en volgt evenmin uit de aard der zaak.

Integendeel, het lijkt volstrekt juist eerst onderling de grenzen te bepalen van wat de universiteiten wel zonder meer mogen en wat niet om vervolgens voor hetgeen niet zonder meer mag de tegenprestatie en dergelijke te bespreken.

Voor het overige, en ten gronde, betwist gedaagde het rechtsoordeel dat de in het verleden uitgegeven readers in strijd met de auteurswet zijn. Die wet zou grote open plekken hebben, duidelijk ten doel hebben om het onderwijs maximaal te bevorderen en betwistbaar zou zijn dat de readers vallen onder de 'compilatie-werken' waarvan in de Auteurswet 1912 sprake is. De bodemrechter zal zich daaromtrent moeten uitlaten, zegt gedaagde. Dat doet de bodemrechter inderdaad, maar in dit stadium moet de kort-geding rechter dat, omdat een voorziening bij voorraad wordt gevorderd.

En wat er zij van andere vragen die de Auteurswet 1912 open laat, zoveel lijdt naar Ons al eerder uitgesproken oordeel geen redelijke twijfel: dat wat hier in het verleden gebeurde absoluut de spuigaten uitliep en ook bij de ruimst denkbare opvattingen over 'korte gedeelten van werken' daarbuiten valt, en voorts dat deze readers zijn compilatiewerken als waarvan in artikel 16, lid 3, van de Auteurswet 1912 sprake is. Wat zijn het anders?

Betoogd is nog dat eigenlijk niemand gebaat is bij toewijzing van de vorderingen (dat het, met andere woorden, per saldo ook eiseres geld zal kosten als de vorderingen worden toegewezen): maar het komt Ons voor dat eiseres dat zelf mag bepalen. Het is in elk geval niet onontkoombaar zo: dan zou inderdaad bij gebrek aan belang de voorziening moeten worden geweigerd.

Tenslotte wordt gezegd: gedaagde biedt toch een redelijke vergoeding aan?

Wij weten dat niet, echt onredelijk komt de aangeboden vergoeding stellig niet voor (zo enorm ver liggen partijen daaromtrent ook niet uiteen) maar het gaat om méér: om getrouwe naleving ook van de overige bepalingen van de Auteurswet 1912, waaronder behoorlijke voor-informatie aan de auteur of diens rechthebbende.

Rechtdoende in kort geding:

a. bevelen gedaagde elke inbreuk op het auteursrecht van de makers, wier werken door eiseres zijn uitgegeven, door overname van een of meer gedeelten daarvan (te zamen 10 000 woorden overschrijdend) in een of meer readers te staken en gestaakt te houden, tenzij door gedaagde voorafgaande aan die overname jegens eiseres en/of de maker voldaan is aan de in artikel 16, eerste of derde lid Auteurswet gestelde voorwaarden;

b. bevelen gedaagde elke inbreuk op het auteursrecht van de makers en/of hun rechtverkrijgenden van de in alinea 1 van de dagvaarding genoemde werken te staken en gestaakt te houden;

c. verbieden gedaagde de reader getiteld 'Strafrecht -blok I' geheel of gedeeltelijk openbaar te maken en/of te veelvoudigen en/of de door haar geproduceerde vervel-

voudigheden ten verkoop aan te bieden of te doen aanbieden, te verhandelen of te doen verhandelen en/of aan derden ter beschikking te stellen of te doen stellen;

d. veroordelen gedaagde aan eiseres een dwangsom te betalen van f 10.000,- (tienduizend gulden) voor ieder exemplaar waarmede wordt gehandeld in strijd met het onder a en/of b en/of c gevorderde bevel en/of verbod met een maximum van f 500.000,-;

e. veroordelen gedaagde om binnen een maand na betekening van het te wijzen vonnis aan eiseres een waarheidsgetrouwe opgave te doen:

A) van het totaal aantal der door gedaagde geproduceerde exemplaren der sub c genoemde reader;

B) van het aantal door gedaagde aan derden verkochte of anderszins ter beschikking gestelde exemplaren van de sub c bedoelde reader;

C) van het aantal per de datum van het vonnis bij gedaagde nog aanwezige exemplaren van die reader;

f. veroordelen gedaagde binnen een maand na betekening van het te wijzen vonnis alle alsdan nog bij gedaagde aanwezige exemplaren van de reader aan eiseres af te geven;

g. veroordelen gedaagde tot betaling van een dwangsom van f 1.000,- (eenduizend gulden) voor iedere dag (24 uur) dat zij niet voldoet aan een der onder e en f gevorderde veroordelingen met een maximum van f 50.000,-;

Verklaren dit vonnis tot zover uitvoerbaar bij voorraad. Wijzen af het meer of anders gevorderde;

Veroordelen gedaagde in de proceskosten.

Noot

Het onderhavige geding werd aangespannen nadat langdurige en moeizame onderhandelingen tussen de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond (KNUB) en de gezamenlijke universiteiten vorig jaar waren afgebroken. Binnen een maand na het Rotterdamse vonnis, op 10 september 1986, werd overeenstemming bereikt. De door de uitgevers gevraagde readervergoeding van 2,5 cent per pagina is nu door de universiteiten aanvaard. Men kan zich afvragen waarom een procedure als de onderhavige Rotterdamse niet al vele jaren eerder is gevoerd.

H.C.J. ●

Notitie

over het gebruik van afbeeldingen in collegemateriaal, opgenomen in ELO's van universiteiten

Onderwerp

VSNU en haar leden enerzijds, en UvO en door haar vertegenwoordigde uitgevers- en auteursrechtorganisaties anderzijds, voeren onderhandelingen met betrekking tot (onder meer) het opnemen van auteursrechtelijk beschermd materiaal in ELO's van de betrokken universiteiten.

Daarbij zijn vragen gerezen met betrekking tot de in dat materiaal opgenomen afbeeldingen; in het bijzonder door de docenten zelf geselecteerde afbeeldingen in hun eigen collegemateriaal, hierna verder aan te duiden als 'Powerpoint presentaties' of PP's. Hieronder bespreek ik de vraag, in hoeverre het opnemen van afbeeldingen in PP's die worden opgenomen in een ELO geoorloofd is, en op welke voorwaarden.¹

In deze notitie zal hoogstens zijdelings worden ingegaan op afbeeldingen in onderwijs-ondersteunend materiaal zoals artikelen of delen van boeken, materiaal dat voorheen vooral in de vorm van readers en thans via een ELO ter beschikking van studenten wordt gesteld. Hier gaat het bij uitstek om afbeeldingen, opgenomen in het eigen collegemateriaal van de docent.

Bespreking

Beschermd materiaal

Er kan van worden uitgegaan dat verreweg de meeste gebruikte afbeeldingen auteursrechtelijk beschermd zijn.² Weliswaar is daarvoor vereist dat ze 'oorspronkelijk' zijn c.q. 'een persoonlijk stempel dragen', maar in de rechtspraak wordt slechts zelden geoordeeld dat aan die eis niet is voldaan. In de praktijk heeft het betwisten ervan dan ook weinig zin en is het veeleer contraproductief.

Auteursrecht is een soort eigendomsrecht. Voor het reproduceren en publiceren van afbeeldingen is daarom in beginsel toestemming vereist van de auteur dan wel zijn uitgever of de organisatie die zijn belangen behartigt.

Soms is deze toestemming al op voorhand gegeven, met name in geval van publicatie in *open access*. Mij is niet bekend in hoeverre op dit moment al (veel) afbeeldingen die docenten in hun PP's opnemen uit *open access*-publicaties afkomstig zijn. Zonodig kan dit aspect in de berekening van het aantal vergoedingsplichtige overnames worden meegenomen.

Door de docent zelf gemaakte afbeeldingen mag hij of zij vanzelfsprekend gebruiken, en aangenomen mag worden dat hij toestemming heeft voor het gebruik van afbeeldingen van collega's binnen dezelfde afdeling of wellicht binnen de gehele instelling; met een belangrijke restrictie: als het om gepubliceerd materiaal kan het auteursrecht zijn overgedragen aan de uitgever.

Daarnaast kan een beperking op het auteursrecht van toepassing zijn. Voor wat betreft het opnemen van materiaal in een ELO zijn met name twee beperkingen van belang: het citaatrecht (art. 15a Aw) en de beperking inzake overname t.b.v. het onderwijs (art. 16 Aw). In het kader van deze notitie is

- ¹ Het gebruik van de powerpointpresentaties tijdens het universitaire onderwijs (colleges of werkgroepen etc.) zelf is geoorloofd op grond van art. 12, 5^e lid, Aw. Het eventueel plaatsen van presentaties op het open internet wordt in deze notitie niet besproken.
- ² Een uitzondering vormt werk waarvan de auteur meer dan 70 jaar geleden is overleden en materiaal dat als zodanig niet 'oorspronkelijk' is, zoals reproducties van (oude) schilderijen (foto's van 3-D-kunst, zoals sculpturen zijn meestal wél oorspronkelijk). Een andere uitzondering zijn automatisch gegenereerde grafieken e.d.

het belangrijkste verschil tussen deze bepalingen, dat voor de door artikel 16 toegelaten overnames een billijke vergoeding moet worden betaald, terwijl het citaatrecht vergoedingsvrij is.

Overname ten behoeve van het onderwijs (onderwijsexceptie, artikel 16 Aw)

Artikel 16 Aw bepaalt:

1. Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd de verveelvoudiging of openbaarmaking van gedeelten ervan uitsluitend ter toelichting bij het onderwijs, voor zover dit door het beoogde, niet-commerciële doel wordt gerechtvaardigd, mits:

1°. het werk waaruit is overgenomen rechtmatig openbaar gemaakt is;

2°. het overnemen in overeenstemming is met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is;

3°. artikel 25 in acht wordt genomen;

4°. Voor zover redelijkerwijs mogelijk, de bron, waaronder de naam van de maker, op duidelijke wijze wordt vermeld; en

5°. aan de maker of zijn rechtverkrijgenden een billijke vergoeding wordt betaald.

2. Waar het geldt een kort werk of een werk als bedoeld in artikel 10, eerste lid onder 6°, onder 9° of onder 11°, mag voor hetzelfde doel en onder dezelfde voorwaarden het gehele werk worden overgenomen.

3. Waar het het overnemen in een compilatiewerk betreft, mag van dezelfde maker niet meer worden overgenomen dan enkele korte werken of korte gedeelten van zijn werken, en waar het geldt werken als bedoeld in artikel 10, eerste lid onder 6°, onder 9° of onder 11°, niet meer dan enkele van die werken en in zodanige verveelvoudiging, dat deze door haar grootte of door de werkwijze, volgens welke zij vervaardigd is, een duidelijk verschil vertoont met het oorspronkelijke met dien verstande, dat wanneer van deze werken er twee of meer verenigd openbaar zijn gemaakt, die verveelvoudiging slechts ten aanzien van een daarvan geoorloofd is.

4. De bepalingen van dit artikel zijn mede van toepassing ten aanzien van het overnemen in een andere taal dan de oorspronkelijke.

Hoewel artikel 16 diverse voorwaarden en restricties bevat, is het niet nodig om daar in deze notitie verder op in te gaan, nu UvO zich kennelijk op het standpunt stelt dat het gebruik van afbeeldingen in PP's – uitzonderingen daargelaten – op grond van deze bepaling geoorloofd is, op voorwaarde dat daarvoor een billijke vergoeding wordt betaald.

Op de billijke vergoeding als zodanig wordt hierna nog ingegaan.

Citaatrecht

Artikel 15a Aw bepaalt:

1. Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd het citeren uit een werk in een aankondiging, beoordeling, polemiek of wetenschappelijke verhandeling of voor een uiting met een vergelijkbaar doel mits:

1°. het werk waaruit geciteerd wordt rechtmatig openbaar gemaakt is;

2°. het citeren in overeenstemming is met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is en aantal en omvang der geciteerde gedeelten door het te bereiken doel zijn gerechtvaardigd;

3°. artikel 25 in acht wordt genomen; en

4°. voor zover redelijkerwijs mogelijk, de bron, waaronder de naam van de maker, op duidelijke wijze wordt vermeld.

2. Onder citeren wordt in dit artikel mede begrepen het citeren in de vorm van persoverzichten uit in een dag-, nieuws- of weekblad of tijdschrift verschenen artikelen.

3. Dit artikel is mede van toepassing op het citeren in een andere taal dan de oorspronkelijke.

Dit artikel moet meer in detail worden besproken, aangezien de meningen van UvO en de VSNU juist hierover uiteenlopen.

1) *Reikwijdte*. Hoewel afbeeldingen niet met zoveel woorden genoemd worden, en men daar bij het woord 'citeren' niet in de eerste plaats aan denkt, lijkt het geen twijfel dat art. 15a Aw ook betrekking heeft op beeldcitaten, en dat afbeeldingen ook in hun geheel mogen worden geciteerd.

2) *Begrip 'citeren'*. Dit is het aspect dat het meeste aandacht vraagt. Niet iedere in een presentatie opgenomen afbeelding kan zonder meer als een citaat worden beschouwd. In het arrest *Spiegel Online* van 29 juli 2019 – overigens een zaak die uitsluitend op tekst betrekking had – overwoog het Europese Hof van Justitie onder meer

'78 [...] dat de wezenlijke kenmerken van een citaat erin bestaan dat een gebruiker die niet de auteur van een werk is, dit werk of meer in het algemeen een passage eruit gebruikt ter illustratie van een uitlating of ter verdediging van een opvatting dan wel om een intellectuele confrontatie teweeg te brengen tussen dit werk en de uitlatingen van de gebruiker. [...]

79 [Derhalve] moet de gebruiker [...] het geciteerde werk dan ook noodzakelijkerwijs in een rechtstreeks en nauw verband brengen met zijn eigen beschouwingen om zodoende de intellectuele confrontatie met andermans werk aan te kunnen gaan, aangezien [de Auteursrechtlijn] preciseert dat er met name moet worden geciteerd ten behoeve van kritieken of recensies. Daarnaast volgt hieruit dat het gebruik van het geciteerde werk van ondergeschikt belang dient te zijn ten opzichte van de uitlatingen van die gebruiker [...].'

Vooraf de overweging dat er sprake moet zijn van een rechtstreeks en nauw verband met de eigen beschouwingen is nogal restrictief geformuleerd, al kan dat samenhangen met de specifieke casus waarover het Hof moest oordelen. Volgens overweging 78 kan het immers ook gaan om de illustratie van een uitlating of de verdediging van een opvatting. In ieder geval geldt de bepaling in de Auteursrechtlijn niet alleen voor kritieken of recensies, maar eveneens voor het citeren 'voor soortgelijke doeleinden'; gebruik in het kader van het onderwijs pleegt daar ook toe te worden gerekend. Duidelijk is wel, dat er een direct verband moet bestaan tussen de opgenomen afbeeldingen en de inhoud van de PP's, al hoeft dat verband niet noodzakelijk op dezelfde 'sheet' tot uitdrukking te komen.

Aangenomen mag worden dat docenten afbeeldingen in hun PP's opnemen als onderdeel en ter onderbouwing van hun onderwijs, en dat in beginsel dan ook aan deze eisen is voldaan. Wel rijst de vraag of dat ook altijd uit de PP's zelf blijkt. Niet ondenkbaar is dat een docent op college wel op de opgenomen plaatjes ingaat, maar dat hij of zij dat uitsluitend mondeling doet, terwijl het niet blijkt uit de PP's zoals die in de ELO worden geüpload. Als de upload dient ter ondersteuning van het mondeling gegeven onderwijs is verdedigbaar dat niettemin aan het vereiste van een rechtstreeks en nauw verband is voldaan, maar wat er tijdens college of werkgroep gezegd wordt is nauwelijks na te gaan, laat staan te bewijzen.

3) *Rechtmatig openbaar gemaakt*. De afbeeldingen moeten eerder rechtmatig gepubliceerd zijn. Aangenomen mag worden dat vrijwel altijd aan deze eis zal zijn voldaan.

4) *Artikel 25 moet in acht worden genomen*. Artikel 25 Aw regelt de persoonlijkheidsrechten; voor ons onderwerp is met name van belang dat de afbeelding niet mag zijn gewijzigd of verminkt, wat zich met name kan voordoen als hij maar gedeeltelijk wordt overgenomen. Vooralsnog lijkt aannemelijk dat ook dit nauwelijks zal voorkomen, al is het maar omdat het bewerken van een digitale afbeelding meer werk is dan het integraal overnemen ervan.

5) *Bron- en eventueel naamsvermelding*. Deze voorwaarde verdient meer aandacht, omdat het de vraag is in hoeverre ze in de praktijk wordt nageleefd. Bronvermelding is in feite altijd vereist, omdat de afbeelding nu eenmaal altijd ergens vandaan komt; auteursvermelding alleen als die in de bron voorkomt, wat lang niet altijd het geval zal zijn. Er moet rekening mee worden gehouden dat

UvO hier de nodige aandacht aan zal besteden; Pictoright doet dat zeker. De aanwezigheid van een bronvermelding is ook simpel te checken (nagaan of de bron ook de naam van de auteur vermeldt is bewerkelijker). Voor (beschermd) afbeeldingen waarbij geen bron is vermeld kan geen beroep op citaatrecht worden gedaan.

Hierbij moet overigens worden opgemerkt dat het om een ondubbelzinnig en eenvoudig na te leven vereiste gaat. Docenten kunnen dus worden geïnstrueerd om hier op te letten en het na te leven.

De verhouding tussen de artikelen 15a en 16

Niet valt uit te sluiten dat UvO zich op het standpunt zal stellen dat artikel 16 specifiek de overname van materiaal ten behoeve van het onderwijs regelt, en daarom voorrang heeft boven het in artikel 15a geregelde citaatrecht.

UvO zal zich in dit verband wellicht willen beroepen op het arrest *Zienderogen Kunst*.³ In dat arrest oordeelde de Hoge Raad dat uitgeverij Malmberg, die afbeeldingen van kunstwerken in een onderwijsuitgave had opgenomen, zich niet op het citaatrecht kon beroepen, omdat uit de wetsgeschiedenis bleek dat de wetgever het niet terecht achtte dat de auteurs als enigen geen vergoeding zouden ontvangen voor dergelijke, als zodanig op winst gerichte uitgaven. Artikel 16 geeft hen daar wel aanspraak op. De HR overwoog daarbij echter

‘[...] dat het aankomt op de vraag of de reproducties van de kunstwerken een zodanig ondergeschikt onderdeel vormen dat de door de opneming in die tekst tot stand gebrachte verveelvoudiging redelijkerwijs niet meer als een vorm van exploitatie van die werken kan worden beschouwd.’

Het universitair onderwijs is evenwel niet op winst gericht, en aangenomen mag worden dat het opnemen van afbeeldingen in PP's in het kader van dat onderwijs, uitzonderingen wellicht daargelaten, niet als een vorm van exploitatie van die afbeeldingen kan worden beschouwd.

Naar mijn mening is de suggestie dat artikel 16 als zodanig voorrang heeft boven artikel 15a in ieder geval niet juist. Het gaat om twee zelfstandige, gelijkwaardige beperkingen op het auteursrecht, die als aan de in die artikelen gestelde voorwaarden is voldaan beide van toepassing kunnen zijn, an artikel 16 doet niet af aan de eventuele toepasselijkheid van artikel 15a.⁴ Beide bepalingen zijn voorts weliswaar in de wet opgenomen als beperkingen van het auteursrecht, die als zodanig restrictief moeten worden uitgelegd; daarbij moet echter ook hun ‘nuttige werking’ behouden blijven.⁵

De billijke vergoeding en daarmee samenhangende kwesties

Er zijn geen vaste maatstaven om te bepalen, wat een billijke vergoeding is. De recente Europese DSM-richtlijn laat de lidstaten zelfs vrij om in het kader van de onderwijsexceptie al dan niet een billijke vergoeding voor te schrijven. (In theorie zou de Nederlandse wetgever dat voorschrift dus zelfs kunnen afschaffen, maar dat moet bepaald onwaarschijnlijk worden geacht).

Uiteindelijk is de vaststelling van de hoogte van de billijke vergoeding een kwestie van onderhandelen, waarbij de status quo – het geheel van parameters waarover men het in het verleden eens is geworden – vermoedelijk de belangrijkste maatstaf vormt. Anders gezegd: het is de vraag of het zinvol is om eerder overeengekomen parameters ter discussie te stellen. Dat geldt vermoedelijk ook voor de gelijkstelling van een afbeelding met 250 woorden tekst (oftewel een halve pagina);

³ HR 22 juni 1990, NJ 1991/268.

⁴ Zie Spoor/Verkade/Visser, *Auteursrecht*, 4e druk 2019 (hierna: SVV4), p. 291: ‘Artikel 16 laat de regeling van het citaatrecht van art. 15a [...] op zichzelf onverlet’.

⁵ Arrest *Spiegel Online*, punt 36.

een arbitraire waardering, die nu ze eenmaal is overeengekomen een zeker gezag heeft gekregen. Wel lijkt het de vraag, of deze maatstaf zich ook op PP's laat toepassen.

Op zichzelf maakt dit gegeven de vraag, in hoeverre een beroep op het citaatrecht kan worden gedaan, extra belangrijk. Bij citaten gaat het er immers niet om, wat een billijke vergoeding is, maar of die überhaupt verschuldigd is. Het gevolg daarvan is wel, dat UvO, en meer nog Pictoright, er veel belang bij hebben dat het citaatrecht zo min mogelijk van toepassing is. Gezien de weinig scherpe (is er sprake van een 'citaat'?) resp. omslachtig vast te stellen (had de naam van de auteur moeten worden vermeld?) maatstaven, kan dit leiden tot moeizame inventarisaties en discussies.

Tegen deze achtergrond valt te overwegen om de vraag, welk percentage van de afbeeldingen in PP's onder het citaatrecht valt, te beschouwen als onderhandelbaar, mits UvO bereid is om op andere punten water in de wijn te doen, bijvoorbeeld voor wat betreft administratieve lasten of controleverplichtingen van docenten. Daarvoor bestaat te meer aanleiding omdat de vrijheid van onderwijs – een grondrecht dat onder meer is neergelegd in het Handvest van de EU, geacht kan worden met zich mee te brengen dat docenten afbeeldingen in hun PP's moeten kunnen opnemen zonder zich het hoofd te hoeven breken over allerlei vage maatstaven voor de toelaatbaarheid daarvan.

Het is overigens wel aan te bevelen dat een eventuele 'deal' daarover expliciet wordt vastgelegd. Voorkomen moet worden dat UvO c.s. bij een toekomstige onderhandelingsronde kunnen aanvoeren dat VSNU heeft 'erkend' dat het citaatrecht niet dan wel slechts in beperkte mate van toepassing is.

Amsterdam, 19 februari 2020

J.H. Spoor

Prof. mr. J.H. Spoor
em. hgl. intellectuele eigendom, VUA
en oud-advocaat

Disclaimer

Deze notitie is naar beste weten opgesteld. Voor een deel gaat het echter om een persoonlijke inschatting van de complexe materie en de vele niet of onvolledig uitgekristalliseerde normen die van toepassing kunnen zijn. Voor de juistheid en volledigheid ervan kan daarom niet worden ingestaan. Iedere aansprakelijkheid voor de inhoud van deze notitie wordt derhalve uitgesloten.

BIJLAGE 3 Mening UvO over het citaatrecht van afbeeldingen, te vinden als (toevallig ook) bijlage 3 in hun document “UvO Tijdslijn EAR citaatrecht paginatarieven”

Bijlage 3 Praktische test citaatrecht afbeeldingen in presentaties (WB 19032020), (Wolter Wefers Bettink)

Om een afbeelding in een presentatie onder het citaatrecht te laten vallen moet cumulatief aan de volgende eisen zijn voldaan:

Is sprake van een *intellectuele confrontatie* tussen de afbeelding en een *betoog of beschouwing*?

- Aanwijzing: als de afbeelding is overgenomen zonder dat (veel) tekst in dezelfde of een daarop volgende slide is er geen betoog of beschouwing

- NB: het feit dat een docent bij de slides een mondelinge toelichting of bespreking geeft is niet relevant, nu deze niet is opgenomen in of bij de presentatie.

Zijn de afbeeldingen van *ondergeschikt belang* ten opzichte van de daarop betrekking hebbende uitlatingen van de gebruiker?

- Aanwijzing: indien dergelijke uitlatingen ontbreken (zie punt 1), wordt hieraan niet voldaan.

- NB: ondergeschikt belang is een kwantitatief en kwalitatief criterium. Het gaat dus niet alleen om de omvang van de uitlatingen, maar deze moeten ook betrekking hebben op de afbeelding en zodanige informatie toevoegen dat daardoor het belang van de afbeelding ondergeschikt is aan de tekst.

Is het *aantal en de omvang* van de afbeeldingen *billijk* en worden zij door het *bijzondere doel* van het citaat *gerechtvaardigd*, in die zin dat het gebruik van de afbeelding met het oog op het citeren ervan niet verder gaat dan noodzakelijk is om het doel van het betrokken citaat te bereiken?

- Aanwijzing: wanneer een afbeelding op ‘vol’ formaat is afgebeeld (beeldvullend op een slide) is deze de hoofdvoorstelling, waarmee niet is voldaan aan de billijkheidseis. Dit kan anders zijn wanneer de oorspronkelijk afbeelding klein is weergegeven en gecombineerd met een of meer andere afbeeldingen of tekst.

- NB: het criterium of het gebruik van de afbeelding (niet) verder gaat dan met het oog op het citeren ervan noodzakelijk is om het doel van het betrokken citaat te bereiken roept allereerst de vraag op *met welk doel* een specifieke afbeelding is opgenomen in een presentatie. Bij presentaties ten behoeve van het onderwijs zal dat doel doorgaans zijn om een punt uit het betoog van degene die presenteert te illustreren, te ondersteunen of te verduidelijken. De vervolgvraag is dan of de afbeelding voor dat doel *noodzakelijk* is. Dat zal in veel gevallen niet het geval zijn – een afbeelding kan ook door een tekst slide worden vervangen, die het punt van het betoog samenvat, of door een afbeelding die de presentator zelf heeft gemaakt of laten maken.

BIJLAGE 4

Artikel 16 Auteurswet Onderwijsexceptie

Auteurswet Geraadpleegd op 18-10-2022. Geldend van 07-06-2022 t/m heden

Artikel 16

1. Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd de verveelvoudiging of openbaarmaking van gedeelten ervan uitsluitend ter toelichting bij het onderwijs, voor zover dit door het beoogde, niet-commerciële doel wordt gerechtvaardigd, mits:
 - 1°. het werk waaruit is overgenomen rechtmatig openbaar gemaakt is;
 - 2°. het overnemen in overeenstemming is met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is;
 - 3°. artikel 25 in acht wordt genomen;
 - 4°. Voor zover redelijkerwijs mogelijk, de bron, waaronder de naam van de maker, op duidelijke wijze wordt vermeld; en
 - 5°. aan de maker of zijn rechtverkrijgenden een billijke vergoeding wordt betaald.
2. Waar het geldt een kort werk of een werk als bedoeld in artikel 10, eerste lid onder 6°, onder 9° of onder 11°, mag voor hetzelfde doel en onder dezelfde voorwaarden het gehele werk worden overgenomen.
3. Waar het het overnemen in een compilatiewerk betreft, mag van dezelfde maker niet meer worden overgenomen dan enkele korte werken of korte gedeelten van zijn werken, en waar het geldt werken als bedoeld in artikel 10, eerste lid onder 6°, onder 9° of onder 11°, niet meer dan enkele van die werken en in zodanige verveelvoudiging, dat deze door haar grootte of door de werkwijze, volgens welke zij vervaardigd is, een duidelijk verschil vertoont met het oorspronkelijke met dien verstande, dat wanneer van deze werken er twee of meer verenigd openbaar zijn gemaakt, die verveelvoudiging slechts ten aanzien van een daarvan geoorloofd is.
4. De bepalingen van dit artikel zijn mede van toepassing ten aanzien van het overnemen in een andere taal dan de oorspronkelijke.
5. De bepalingen van dit artikel zijn mede van toepassing op digitaal gebruik dat plaatsvindt onder verantwoordelijkheid van een onderwijsinstelling door middel van een beveiligde elektronische omgeving die alleen toegankelijk is voor de leerlingen of studenten en het onderwijzend personeel van de onderwijsinstelling.
6. Van de bepalingen in dit artikel kan niet bij overeenkomst worden afgeweken.